Paasexcursie Loiregebied, van 9 tot en met 13 april 2009

met een interpretatie van de afzettingen bij Pauvrelay en Ferrière-Larçon

*Tom van Eijden**

De afgelopen decennia is er met de traditionele WTKG paasexcursie vrijwel steeds gezocht in het Bekken van Parijs. Helaas wordt het echter steeds moeilijker om toegang te krijgen tot goede verzamel-locaties. Bovendien kennen veel WTKG-ers de bekende plaatsen inmiddels van haver tot gort. Hetgeen niet wegneemt dat er elke keer weer voldoende deelnemers zijn.
Sinds een aantal jaren wonen Len en Rieja Vaessen bij Le Petit-Pressigny in het Loire-gebied. Jarenlang waren hier geen WTKG-excursies georganiseerd, voornamelijk omdat het moeilijk is om toestemming voor verzamelen te krijgen op de weinige nog bestaande goede vindplaatsen. Maar Len kent inmiddels een aantal belangrijke mensen, en via deze contacten lukte het hem toegang te krijgen tot een paar historische locaties. Een hele prestatie, want dat was iets wat zelfs Franse verenigingen niet voor elkaar hadden gekregen. In 2007 werd hierdoor een interessante paasexcursie mogelijk, waaraan veel WTKG-ers deelnamen, en waarbij veel leuk materiaal werd gevonden. Het lag dan ook voor de hand om op herhaling te gaan.
Hoewel het veel moeite kostte is Len er opnieuw in geslaagd om het hek van de bekende groeve te Pauvrelay voor ons open te laten gaan. Ook op de zandhoop bij Le Petit Clos bij Manthelan en in de kuil in het weiland bij Le Louroux mocht weer worden gegraven.
Jammer was wel dat La Placette bij Ferrière-Larçon voor ons gesloten bleef. Na een slechte ervaring met een groep die een ware ravage achterliet, laat de boer hier geen groepen meer toe. Hetgeen wel weer aantoont hoe belangrijk het is om de eigenaren van vindplaatsen te vriend te houden. En hoe enkelen het voor vele anderen kunnen verpesten. Gelukkig kon nog wel worden gegraven bij het bosje aan de andere kant van de weg, tegenover La Placette.

Ondanks deze gunstige vooruitzichten hadden zich niet veel leden opgegeven, de deelnemerslijst telde 16 namen, minder nog dan er meegingen naar het Bekken van Parijs vorig jaar. Vrijwel iedereen koos ervoor om de 'Camping Municipal' in Le Grand-Pressigny als uitvalsbasis te gebruiken, alleen Henk en Wil Mulder prefereerden een 'chambre d'hôte' in de buurt.
Schrijver dezes beschikt niet over eigen vervoer, maar kon gelukkig meerijden met Eddy Spijkerman. Eddy's doel was vooral om haaientanden en botresten te verzamelen. Zeer gunstig voor mij: er bleef zo meer ruimte in de auto over voor mijn zakken met fossielgruis.
We arriveerden na een probleemloze reis aan het einde van de middag in Le Grand-Pressigny. Gemakkelijk op tijd om ons op de 'Mairie' in te schrijven voor de camping, en een sleutel mee te krijgen die de slagboom in werking stelt.
Op de camping keken wij verbaasd in het rond. Het terrein leek er totaal verlaten bij te liggen. Pas bij goed kijken ontwaarden wij achterin een kampeerwagen. Het bleek de wagen van Ben en Joke Nieland te zijn, die blij waren dat ze niet langer de enigen op de camping waren. De beheerster van de camping kwam nog even langs om te zien of alles in orde was. Zij verzekerde ons dat de verlichting van het terrein ingeschakeld zou worden, hetgeen niet zou gebeuren. De prullenbakken waren ook nog niet opgehangen, we moesten ons afval kwijt in de kleine bakjes in het toiletgebouwtje.
Maar wat was er in vredesnaam aan de hand? Waar waren alle anderen? We hadden toch echt wel de negende afgesproken?
Dringende vragen, waarop echter geen antwoord kwam. En er moesten andere dingen gebeuren, zoals het opzetten van de tenten.
Korte tijd later kwamen gelukkig de volgende deelnemers opdagen: Michiel Bakker en Dory Roes. Wat later kwam er nog een heel belangrijk iemand aan: onze onvermoeibare excursieleider Stef Mermuys. Een andere Stef, namelijk Stef Keulen, arriveerde nog iets later.
Eddy, Michiel, Dory en ik hebben moeten constateren dat het helaas mogelijk is om in een op culinair terrein goed bekend staand land als Frankrijk zéér matig eten voorgezet te krijgen. In Le Grand-Pressigny zijn slechts twee restaurants. Het eerste, in een hotelletje, oogde wel erg sjofel en leeg, we gingen naar het andere, 'Grand Ma'. Dat was dus geen doorslaand succes, maar ach, we hadden ik elk geval eten.
Na het eten praatten we na bij de camper van de Nielands, onder het genot van een drankje (of twee... of drie...).
En tot onze verbazing kwam er tegen elf uur toch nog een auto het terrein op rijden. Het bleken Jan en Mark Boes te zijn, vermoeid na een lange dag reizen. Waar voor ons gewone stervelingen de afstand naar Pressigny ongeveer 800 kilometer is, hadden zij ruim 1400 kilometer afgelegd om er te komen, en hierdoor waren ze 'iets' langer onderweg geweest.
Hoe ze 'm dat geflikt hadden? Zó simpel dat het aan genialiteit grenst. Hoewel Jan al vele malen eerder in het Loiregebied was geweest hadden ze bij vertrek hun nieuwe speeltje ingeschakeld, een routeplanner, en Grand Pressigny ingetoetst. Triomfantelijk gaf het apparaat aan de weg te weten, en ze volgden de aanwijzingen trouw op. Dat hun route niet over Antwerpen richting Parijs ging deed in de bovenkamers van de heren geen alarm afgaan. In blind vertrouwen op de technologie namen ze aan dat dit een snellere weg om de grote steden heen zou zijn, en bleven hun digitale wegwijzer volgen. Pas in Oost Frankrijk, toen ze al bijna ter hoogte van Basel waren, drong de gruwelijke waarheid langzaam door: er klopte iets niet. De routeplanner leidde hen wel naar

een Pressigny, maar naar een heel ander Pressigny! Afijn, na uren en uren de maximum snelheid te hebben overschreden was het laat op de avond eer ze aankwamen in het juiste Pressigny. Hun enige troost was dat ze de drukke wegen rond Parijs hadden vermeden. En dat hun verhaal in geuren en kleuren de annalen van de WTKG ingaat.
Hiermee ontbraken nog drie deelnemers. Yvonne Butaye zou op zaterdag aankomen, Henk en Sinnie Bol kwamen uiteindelijk helemaal niet opdagen.

Voor de eerste excursiedag, vrijdag 10 april, werd begonnen met de befaamde groeve net buiten het gehucht Pauvrelay (foto onder). Deze groeve is niet groot, en op het eerste gezicht ziet het materiaal er niet veelbelovend uit: heel veel gebroken en/of gerolde fossielen, vermengd met kiezels. Ik geef grif toe dat ik nogal teleurgesteld was toen ik het voor het eerst zag. Gelukkig is dit zo'n geval waarin de eerste indruk niet de juiste is, het materiaal bevat wel degelijk een gevarieerde fauna, en niet alles is gerold of gebroken.
Het eerder genoemde 'openen van de hekken' moet niet al te letterlijk worden genomen, het was nog steeds noodzakelijk om via een gat in de omheining de groeve te betreden. Al snel was men gemoedelijk aan het zoeken en zeven, en kwamen de eerste leuke vondsten. Net als twee jaar geleden was het Jan Boes die als eerste een *Cypraea* uit zijn zeef kon vissen. Een andere soort deze keer, om de vreugde nog te vergroten.
Hoewel wolken geleidelijk de zon aan het oog ontrokken was het best warm, en uitstekend zoekweer. De één vulde zakken met gruis om thuis uit te zoeken, de andere pikte ter plekke de krenten uit de pap. En na een tijdje mocht ik zelf ook het genoegen hebben een *Cypraea* te vinden. Zelfs de haaientandenverzamelaars gingen niet met lege handen weg, hoewel dit materiaal niet erg rijk is aan visresten.
Na de lunch scheidden zich de wegen. Eddy wilde in de omgeving van Savigné naar haaientanden gaan zoeken, en vertrok met zijn auto. Waarin mijn emmers en zakken nog lagen. Niet heel slim van me, want ik wilde naar Ferrière-Larçon, en kon met Stef meerijden. Gelukkig had Stef een paar zakken over, en emmers waren er ook voldoende. Een aantal anderen bleef nog wat langer in Pauvrelay.
Aangekomen bij Ferrière zagen we dat de kuilen in de bosjes, die twee jaar geleden al slecht toegankelijk en weinig productief bleken, nu zeer overgroeid en opgevuld waren. Het leek ons te veel moeite voor een onzeker resultaat om

... de befaamde groeve net buiten het gehucht Pauvrelay.

Foto Jan Boes.

hier te gaan graven. Het gat in het weiland lag er echter nog net zo bij als toen, en hier leken ons de kansen beter. We gingen voortvarend te werk. De opgevulde kuil die in 2007 een aantal *Cypraea*'s had opgeleverd werd leeggeschept en vergroot (foto hieronder). Vooral Mark legde hierbij een tomeloze energie aan de dag zodat uit een steeds indrukwekkender afmetingen aannemende kuil al snel emmer na emmer gruis omhoog kwam, om verdeeld te worden over de diverse zeven. Met zoveel productiewerk kwamen de eerste leuke vondsten snel: verschillende kleine *Cypraea*'s, kleine *Conus*, en diverse *Murex*-achtigen.
Het was intussen drukkend warm geworden, en de insecten werden uitermate vervelend. Ze bleven hardnekkig proberen zelfmoord te plegen in onze ogen, neuzen, monden, en alle andere lichaamsopeningen die ze maar konden bereiken. Geen idee wat hiervan het evolutionaire nut zou kunnen zijn. Maar desondanks vulden de zakken zich met gruis, de doosjes met vondsten, en werd het gat dieper en dieper. Zó diep, dat Mark, en later Jan, hulp nodig hadden om erin en eruit te komen. De emmers gruis moesten zelfs aan een touw worden opgehesen. Maar de diepere lagen, grijzig wit van kleur, leverden minder goed materiaal op dan de licht geelbruine lagen erboven. We verbreedden dus de kuil in plaats van te blijven pogen de mesozoische ondergrond te ontsluiten.
Stef was intussen aan een eigen ontgrondingsactie begonnen, in een gat dat ook al snel groter en dieper werd (foto rechteroagina onder). Ondanks het feit dat de kuilen op slechts enkele meters van elkaar lagen, verschilde het materiaal duidelijk, in Stef's kuil was het minder gerold en leek wat meer gave fossielen te bevatten.
Uiteindelijk waren we moe gestreden, besloten we dat we voldoende materiaal hadden, en keerden terug naar de camping voor een verfrissende douche, schone kleren en een vloeibare versnapering. Wel nodig, na al het vermoeiende werk. Omdat een aantal van ons nog meer wilden verzamelen lieten we de gaten open.
Tijdens het napraten arriveerde tot ieders verrassing onze Belgische deelneemster Yvonne, haar taalgebruik verlevendigde de discussies aardig.
Bij gebrek aan alternatief aten we die avond weer bij 'Grand Ma', en het eten was warempel wat lekkerder dan de vorige keer. Helaas begon het intussen wel te regenen, en dat zette flink door. Jammer van mijn handdoek, die ik buiten te drogen had gehangen. Maar mijn zeer krappe tentje hield het water gelukkig wel buiten. In de loop van de nacht werd het gelukkig droog.

Op zaterdag 11 april ging een groot deel van de groep naar Manthelan en Le Louroux, enkelen gingen naar Ferrière-Larçon. Ik ging met Eddy, Michiel en Dory, en Yvonne, naar de omgeving van Savigné, om daar in afzettingen van een wat meer open zee naar haaientanden en botresten te zoeken. Dat was nog een flinke afstand over kleine binnenweggetjes, maar met slechts één foute afslag (mijn fout) lukte dat.
Dit materiaal, een pakket van enkele meters verkitte zan-

De opgevulde kuil werd leeggeschept.

Foto Stef Keulen.

Interpretatie van de afzettingen bij Pauvrelay en Ferrière-Larçon

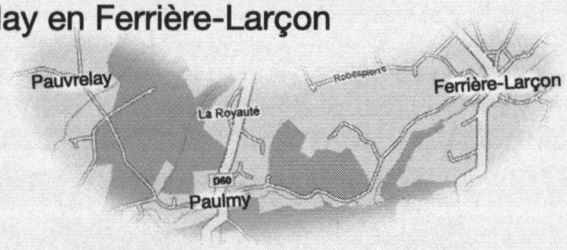

De 'faluns' die bij Pauvrelay en Ferrière-Larçon voorkomen vertonen een paar duidelijke overeenkomsten. Op beide plaatsen is het materiaal grof, slecht gesorteerd, bevat (vrijwel) geen klei of silt, maar wel kiezels. Door het ontbreken van fijn materiaal is de afzetting zeer poreus. Hoofdbestanddeel zijn gerolde en gebroken fossielen. Met name in de wand van de groeve bij Pauvrelay is goed te zien dat er grovere en fijnere lagen voorkomen, en dat de lagen niet parallel zijn.

Bij Pauvrelay komen fossielen (sponzen en brachiopoden), brokjes kalk en vuursteen uit de mesozoische ondergrond voor, deze ontbreken bij Ferrière-Larçon. Het materiaal is hier ook duidelijk grover dan bij Ferrière.

Bij het bekijken van de fossielinhoud valt op dat naast zeer veel onherkenbaar gebroken en afgerolde fragmenten ook perfect gave, breekbare fossielen voorkomen - het is ons juist om deze te doen.

Bij verder kijken valt er nog meer op. Het vele gerolde fossielgruis moet afkomstig zijn van een losse bodem, waar getijdenstromingen en golven in de ondiepe falunzee vrij spel hadden. Maar vermengd hiermee komen stukjes koralen en bryozoën voor, die een vaste ondergrond nodig hebben. Ook mollusken zoals *Nerita*, *Patella*, *Diodora*, zeepokken en oesters hebben een vaste ondergrond nodig. Daarnaast komen ook algen grazende soorten als *Cerithium* voor, en ook deze kunnen niet op een steeds bewegende gruisbodem hebben geleefd.

Ook heel opvallend is dat bij het thuis uitzoeken van het fossielgruis met enige regelmaat meest juveniele bivalven als 'doosje' gevonden worden. De beide schelphelften laten zeer gemakkelijk van elkaar los, en dat betekent dat er oorspronkelijk nog veel meer in het materiaal moeten hebben gezeten. En daar bivalven na hun dood door het verslappen van de sluitspieren opengaan en de schelpen spoedig van elkaar losraken, vraagt dit om een verklaring.

Die verklaring ligt, naar mijn idee, in de manier waarop het materiaal is afgezet, namelijk door een bijzonder krachtige storm. Een storm uit het westen of zuidwesten kon het water in de falunzee hoog opstuwen, en zeer krachtige stromingen en hoge golven veroorzaken. Materiaal van stranden, zandbanken en rotsige kusten kon dan worden vermengd met afgerold gruis en levende dieren uit het diepere water, en in korte tijd in grote massa's bijeen worden gespoeld.

Dit verklaart het bij elkaar voorkomen van fossielen die oorspronkelijk op verschillende plaatsen moeten hebben geleefd, de verschillen in preservatie, en het voorkomen van 'doosjes'. Deze bivalven zijn levend zò diep begraven dat ze zich niet meer naar de oppervlakte konden werken. Na hun dood was de druk van het sediment groot genoeg om te verhinderen dat de schelpen zich openden, en van elkaar konden losraken.

Bij Pauvrelay moet de ondergrond in de directe omgeving een eiland hebben gevormd. Hiervandaan kwamen de brokjes zachte kalk, en de mesozoische fossielen als sponzen en brachiopoden. Deze kunnen niet ver getransporteerd zijn.

In de afzetting bij Ferrière-Larçon komen deze niet voor, deze zal zijn gevormd als een zandbank, verder weg van de kust. Bij het graven hier bleek dat er twee pakketten voorkomen, op een grijzig-witte laag met minder fossielen ligt een gelig-bruine laag waarin meer gave fossielen voorkomen. Mogelijk liggen hier afzettingen van twee stormen op elkaar.

Ton van Eijden, De Sparren 39, 1402 KD Bussum,
tel. 035-692 24 77, email: eijdent@hetnet.nl

... aan een eigen ontgrondingsactie begonnen ...

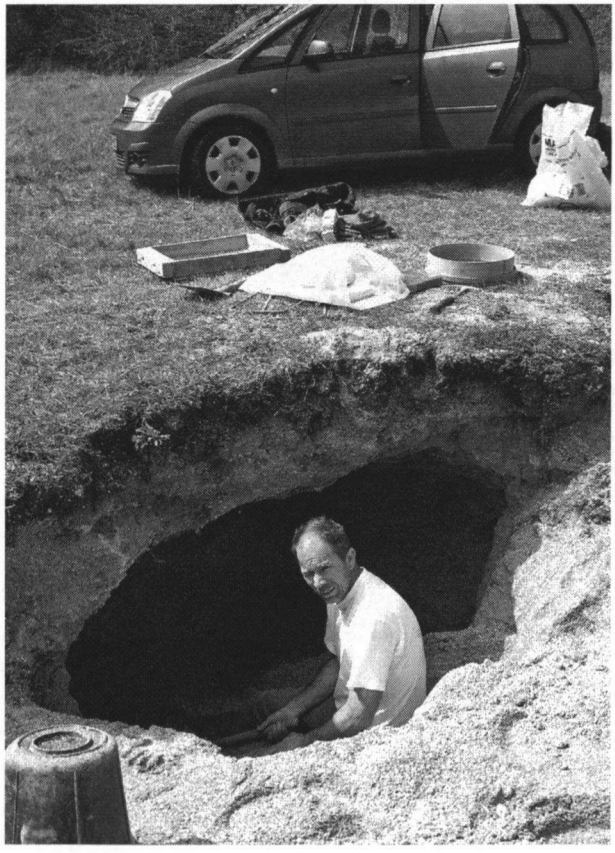

den met veel bryozoën (de 'facies Savignien') wordt vrij grootschalig ontgonnen (foto rechts). Slechts weinig kalkige fossielen zijn bewaard gebleven, maar enkele lagen bevatten wel vistanden en botresten. Het bekijken van de steile wanden en de hopen zand en gruis leverde weinig op, voornamelijk kleine pectens. Na een poosje vond ik één zeer grote pecten. Later bleek dat Michiel en Dory me voor waren geweest: zij hadden er een stuk of zes.
Uiteindelijk vond ik een niveau met donker gekleurde steentjes, waarin al eerder mensen hadden zitten hakken. Dit bleek de gezochte laag te zijn, en we gingen deze uitbikken en zeven. Lastig werk, het spul is best hard, en de laag is vrij dun. Maar we zaten goed, vooral Eddy haalde er enkele redelijk goed bewaarde en zeer fraai roodbruin gekleurde tanden uit. Mijn grootste vondst deed ik toen ik een stukje wand wilde weghalen om mijn zeef te kunnen plaatsen: een bijna tien centimeter grote steenkern van een *Conus*. Daarnaast vond ik nog enkele huidplaatjes van krokodillen en Michiel vond een deel van een *Mastodon*-tand.
Op de terugweg stopten we nog even in Savigné om het museum te bekijken. Hier bezit men het resultaat van vele jaren werk van lokale verzamelaars. Naast vele haaientanden (met veel kleine *Megalodon*'s en hele zakjes vol met *Hemipristis*, dàt is nou eens een soort die ik wel had willen vinden) ook botten en tanden van zoogdieren en reptielen. Hetgeen wel duidelijk maakt dat dit een omgeving is waar je vaak moet gaan zoeken en dan soms geluk hebt.
In de loop van de dag was de bewolking toegenomen en

Zoeken in de 'facies Savignien'.

helaas begon het toen we bijna terug waren opnieuw te regenen. Op de camping spraken we de anderen. Die hadden het grootste deel van de dag doorgebracht in het weiland vlakbij Le Louroux (foto hieronder). Hier is een heel andere afzetting te bemonsteren, in een roodbruine zandiglemige matrix zitten grote *Glycymeris*, *Conus*, *Terebra* en andere soorten. Het is zwaar werk, maar het leverde mooie zaken op. Stef Keulen en Jan Boes hadden elk een mooie *Ficus*, en Stef Mermuys twee grote *Murex* (foto's rechterpagina bovenaan). Wel was aan het eind van de middag een overhangende wand ingestort, gelukkig was het enige dat

... de dag doorgebracht in het weiland...

Foto Stef Keulen.

Foto's links- en rechtsboven: het leverde mooie zaken op.

bedolven werd Stefs houweel. Daarnaast was er gezeefd in de zandhoop bij Manthelan, en waren enkelen naar Ferrière-Larçon gegaan.
Die avond gingen Stef, Eddy, Yvonne, Michiel, Dory, en ik naar Paulmy, waar we met Len in een blues-café aten, met begeleiding door een blues-band (foto rechts). Ik heb weinig ervaring met dit soort muziek, maar het trio speelde volgens mij zeer verdienstelijk. De maaltijd was simpel, maar smakelijk, alleen daarom al de moeite waard. Sommigen besproeiden het eten wel zeer rijkelijk, en na thuiskomst zakte Dory door één van hun zojuist gekochte stoeltjes, omdat dit scheef stond.

Foto Stef Keulen.

... met begeleiding door een blues-band.

De volgende dag (zondag 12 april) was alles weliswaar doorweekt, maar de tenten hadden de test opnieuw doorstaan, en het regende niet meer. Eddy en ik vertrokken naar Ferrière-Larçon, en begonnen de gaten van de dagen ervoor uit te diepen. Om ongeveer kwart over tien arriveerde Henk Mulder. Hooguit 15 seconden later vond ik een *Cypraea*, liggend op het 'trappetje'dat ik had gemaakt om de kuil in en uit te kunnen komen. En nog een paar seconden later haalde Eddy een beschadigde *Cypraea* uit zijn zeef. Henk kon hier niet bij: gisteren had hij, ondanks fanatiek graaf- en zeefwerk, geen *Cypraea* gevonden, en hij was nu teruggekomen omdat hij die graag wilde hebben.
Met ons drieën werkten we door, de kuilen steeds verder uitdiepend. Na de *Cypraea* en een aantal leuke kleine muriciden hield het met de vondsten wel op. Maar toen kwam Stef, die inmiddels zijn houweel weer had uitgegraven. En die liet ons even zien hoe je tekeer kunt gaan. Emmer na emmer vulde hij met vers uitgehakt materiaal, en haalde daar binnen een half uur niet minder dan vijf *Cypraea*'s uit! Goed, onze geologisch secretaris werkt sneller dan drie anderen samen, maar hij heeft het geluk van minstens tien. Het is soms wat ontmoedigend.
Maar daarom niet getreurd, ik heb ook voldoende materiaal om thuis een hele tijd bezig te zijn, en de *Cypraea*'s die ik vond zijn (denk ik) andere soorten dan die ik al had. Wel begon ik, luisterend naar de gesprekken achter mijn rug om, na een poosje het idee te krijgen dat Eddy en Henk wilden suggereren dat ik wel eens een goede geologisch secretaris zou kunnen zijn. Geen idee waarom ze dat zouden kunnen denken...
Voor die avond had Len iedereen uitgenodigd voor een hapje en een drankje, en omdat Eddy en ik al de hele dag gegraven hadden gingen we bijtijds weg. Hetgeen wel betekende dat we het dichtgooien van de kuilen aan de anderen moesten overlaten, ik hoop dat men ons dat niet al te zeer kwalijk heeft genomen.
Na een douche en omkleden vertrokken we naar Le Petit-Pressigny. Bij de grote silo's moesten we zijn, dus toen we die zagen gingen we zoeken. Te laat, bleek het, we waren de juiste zijweg toen al voorbij. We vroegen de weg aan een Franse boer. Die kon ons niet helpen, maar Eddy had het heldere idee om naar de telefoongids te vragen, en dat leverde de naam van het huis op. Die werd weer herkend door de Franse boer, die ons duidelijk kon uitleggen waar we moesten zijn.
Len en Rieja hebben duidelijk al veel werk in het opknappen van hun mooie oude huis gestoken, het ziet er allemaal leuk en gezellig uit. Met een keur aan spullen die zó in een volkenkundig museum kunnen. Prima voor elkaar. Dat gold ook voor de hapjes, er was ruim voldoende en erg smakelijk. Applaus voor de Vaessen's! En een prima afsluiting van een geslaagde paasexcursie, ondanks een wat beperkt aantal deelnemers.

**Ton van Eijden, De Sparren 39, 1402 KD Bussum, tel. 035-692 24 77, email: eijdent@hetnet.nl*